loginio sluoksnio tąsa į Š nuo Šventosios radimvietės 1. Šventosios radimvietės 26 aplinkoje fiksuotas nesuardytas ežerinių nuosėdų – sapropelio sluoksnis su pavieniais skaldyto akmens fragmentais ir suardytas sluoksnis su gintaro radiniais. Šventosios senovės gyvenvietės Š dalyje aptikta pavienių radinių. Tyrimų metu rasti viduriniu ir vėlyvuoju neolitu datuojami medžio, keramikos, gintaro, titnago ir akmens radiniai perduoti LNM.

The field evaluation at Šventoji old settlement

In 2014, a field evaluation was conducted in Šventoji old settlement (UK 1813), on the plots at Pienių St. 11, Mokyklos St. 59, Latgalos St. 20, Šviesos street (no house address), and Mėnulio St. 2 and at the site of a planned power cable in Kutninkų street (Fig. 1). 11 georadar profiles (2.04 km) were made, 21 boreholes drilled, and 58 test pits (a total of 162.6 m^2) excavated. The remains of wooden piscatorial structures, i.e. stationary fishing areas (Šventoji 51 find spot) (Fig. 4) that were used in the late Middle Neolithic (Figs. 2, 3), were discovered in the central part of Šventoji old settlement and on the ancient lakebed. It was determined that the archaeological layer located in the W part of the ancient lakebed in the NE part of the old settlement continues to the N of the Šventoji 1 find spot (Fig. 5). Undisturbed lacustrine deposits, i.e. a sapropel layer with isolated fragments of knapped stone and a disturbed layer with amber finds (Fig. 6) were recorded in the vicinity of the Šventoji 26 find spot. Isolated finds were discovered in the N part of Šventoji old settlement. Wood, pottery, amber, flint, and stone finds dating to the Middle and Late Neolithic were discovered during the investigation.

Eglė Marcinkevičiūtė,
Egidijus Šatavičius

Skarulių pilkapių vietos tyrimai

Skarulių pilkapių vieta yra Jonavos miesto PR pakraštyje, Skaruliuose, apie 450 m į P nuo plento Kaunas–Ukmergė–Zarasai ir apie 400 m į V nuo kelio Jonava–Mijaugonys, apie 420 m į P nuo kairiojo Neries upės kranto ir 490 m į R–ŠR nuo geležinkelio Kaišiadorys–Radviliškis linijos. Pilkapiams pilti buvo pasirinktas smėlynas nežymiai banguotu paviršiumi, esantis senojo Šventosios lateralinio senslėnio dugninėje dalyje. Vėliau nuslūgus ledyno tirpsmo vandenims ir prasigraužus Neriai vidurupyje, šiuo senslėniu tekėjo Neries vandenys, o Šventoji tapo jos intaku. Šiuo metu pilkapių vieta yra kairiajame Neries krante, per 550 m į P nuo upės vagos, buvusio Skarulių miestelio PR pakraštyje, nežymiai terasuotame kraštovaizdyje.

Seniau per Skarulių miestelio ŠV pakraštį lanką darė Lankio upelis, kuris pavasariais miestelio PR dalyje užliedavęs iki 1,5 km ilgio ir 500 m pločio ruožą. Upelis tarybiniais laikais (apie 1962 m.) buvo ištiesintas bei kanalizuotas ir šiuo metu teka palei geležinkelio sankasą. XX a. pabaigoje, pastačius Jonavos „Azoto“ (dabar – „Achema“) gamyklą, galutinai sunaikintas ir pats Skarulių miestelis – bemaž visi pastatai buvo nugriauti, o teritorija išlyginta buldozeriu. Buvusio pilkapyno teritorijoje įrengtas savavališkas smėlio/ žvyro karjeras, o į iškastą teritoriją pradėtos masiškai vežti ir pilti statybinės – buitinės atliekos. Taigi, mūsų dienas vietovės kraštovaizdis pasiekė itin smarkiai pasikeitęs.

1 pav. Centrinėje tirto ruožo dalyje atidengtos senojo arimo vagos iš Š. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 1. Ancient furrows unearthed in the central part of the excavated strip, as seen from the N.

2014 m. archeologinių tyrimų metu Skarulių pilkapių teritorijos PR dalyje buvo ištirtas 82 m^2 dydžio plotas (4 perkasos), patenkantis į būsimo Jonavos PR aplinkkelio trasą. Taigi, 2009–2014 m. archeologinių tyrimų metu planuojamo Jonavos PR aplinkkelio teritorijoje, o kartu ir Skarulių pilkapių vietoje iš viso buvo ištirtas apie 5807 m^2 dydžio plotas (žr. Marcinkevičiūtė E., Šatavičius E., *ATL 2010 metais,* V., 2011, p. 103–113; *ATL 2012 metais,* Vilnius, 2013, p. 23–26; *ATL 2013 metais,* Vilnius, 2014, p. 23–27). Dar apie 539 m^2 tirti E. Zimaitytės 2008 m. (žr. *ATL 2008 metais,* V., 2009, p. 114–117).

Tirtų perkasų paviršius beveik lygus, pastebimas nežymus visos teritorijos kilimas PR kryptimi. Šia kryptimi atitinkamai kito ir viršutinių sluoksnių litologija. Geriausiai išlikusioje tirto ploto centrinėje dalyje stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo apie 20–60 cm storio velėna ir tamsiai pilkas povelėnis, maišytas su statybiniu buitiniu laužu (supiltinis sluoksnis); žemiau slūgsojo 8–25 cm storio tamsiai pilkos spalvos smėlio sluoksnis – miestelio kultūrinis horizontas, ženkliai plonėjęs ŠR ir PV kryptimis; giliau dengėsi 2–10 cm storio pilkas eolinis smėlis ir plonas (3–8 cm) melsvai pilkas smėlis – iškastinė velėna (abu sluoksniai didžiojoje dalyje tirtos teritorijos buvo visiškai sunaikinti); žemiau slūgsojo 5–30 cm storio rudas (vietomis pilkai rudas) smėlis – akmens amžiaus horizontas, po kuriuo visur buvo rusvas–balkšvas smėlis – įžemis.

Tyrimų metu nustatyta, kad tirto ruožo ŠR ir PV dalys iki įžemio beveik visiškai sunaikintos įvairių vėlyvų perkasimų, o dalis sluoksnių (pavyzdžiui, tamsiai pilkas smėlis) perklostyta. Perkasose atidengti litologiniai sluoksniai siejami su keliais skirtingais archeologiniais objektais: Skarulių miesteliu, pilkapynu ir akmens amžiaus gyvenviete. Iš viso tyrimų metu įvairiuose litologiniuose horizontuose atidengta apie 13 įvairių objektų (dėmių, duobių, stulpavietė). Rečiau identifikuojami žmogaus ūkinės veiklos pėdsakai atkasto tirto ploto centrinėje dalyje. Čia, pačiame rudo smėlio sluoksnio viršuje atidengtos senojo arimo žymės. Tai bemaž taisyklingai statmenai susikertančios siauros arklo paliktos arimo vagelės, užpildytos degėsingu pilku smėliu (1 pav.). Jos preliminariai datuojamos I tūkst. pr. Kr. II puse.

Akmens amžiaus gyvenvietės horizontas. Akmens amžiui priskiriamas sluoksnis – rudas smėlis geriausiai išliko centrinėje tirto ruožo dalyje, nes kitur jis sunaikintas vėlyvų perkasimų ir kitų ūkinių darbų metu (2 pav.). Kultūriniame horizonte (5–30 cm storio) atidengta keletas vos įžiūrimų ir ryškesnių ovalo formos ir įvairaus dydžio dėmių, kurios tikriausiai priskirtinos šiam apgyvendinimo etapui.

Archeologinių tyrimų metu iš viso surasti 45 titnago radiniai. Apie 5 % visų titnago radi-

nių yra pabuvoję ugnyje (perdegę arba sutrūkinėję nuo karščio). Titnaginiai radiniai yra pagaminti iš geros kokybės pilkos spalvos atvežtinio titnago. Gali būti, jog šis titnagas buvo išgaunamas kur nors netoliese, Neries ar Šventosios slėnyje. Dalis titnago radinių pradėję dengtis itin plona melsva patina.

Didžiąją titnaginio inventoriaus dalį sudarė įvairaus dydžio smulkios nuoskalos (apie 77,8 %, 35 vienetai), o skeltės bei jų dalys tesiekė tik apie 15,6 % (7 vienetai). Dirbinių surasta tik keletas: tai 2 nenustatytų dirbinių fragmentai ir 1 galinis gremžtukas (3 pav.). Beveik visi titnago radiniai surasti ištirto ploto PV dalyje, o likusioje teritorijoje jų surasta tik pavienių. Stratigrafiškai absoliuti dauguma titnago radinių (apie 80 %) slūgsojo rudo smėlio horizonte, t. y. apie 5–30 cm storymėje. Likusieji (apie 20 %) rasti aukščiau buvusiame pilko smėlio horizonte ir įvairiuose perkasimuose. Šį tyrimų sezoną jokių titnago radinių koncentracijų neaptikta. Sprendžiant iš radinių išsidėstymo ir jų kiekio, tai – akmens amžiaus gyvenvietės (ar lizdo) pakraštys.

Apibendrinant šio tyrimų sezono medžiagą būtų galima pasakyti, jog akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis horizontas greičiausiai chronologiškai „švarus“. Pagal surastų titnago radinių skaldymo technologiją ir tipologinę sudėtį jie datuojami finaliniu paleolitu ir priskiriami Svidrų kultūrai. Paminėtina, kad ankstesniais tyrimų sezonais buvo rasta titnago radinių, priskiriamų vėlyvesniems laikotarpiams – mezolitui ir neolito ar bronzos amžiaus pradžiai.

Geležies amžiaus pilkapyno horizontas. Šis apgyvendinimo etapas 2014 m. tyrimų metu ryškiau neišsiskyrė. Tirto ruožo centrinėje dalyje atidengtas *pilkapio 5* nedidelis griovio fragmentas (apie 0,6–1 m ilgio ir iki 60 cm plo-

2 pav. Centrinėje tirto ruožo dalyje atidengtas akmens amžiaus kultūrinis horizontas su Skarulių miestelio ūkine duobe tolimajame perkasos gale. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 2. The Stone Age cultural layer horizon unearthed in the central part of the excavated strip and a Skaruliai storage pit at the far end of the trench.

3 pav. Akmens amžiaus kultūriniame horizonte surasti titnago radiniai: skeltės ir galinis gremžtukas. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 3. Flint finds discovered in the Stone Age cultural layer horizon: blades and an end scraper.

4 pav. Tirto ruožo ŠR dalyje atidengtos pilkapio 6 griovio liekanos, stipriai sužalotos vėlyvų perkasimų. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 4. The remains of the barrow 6 ditch, which was unearthed in the NE part of the excavated strip and had been severely damaged by modern digging.

5 pav. Skarulių miestelio horizontui priskiriamas žiestas ąsotis su ruda glazūra dengtu vidiniu paviršiumi. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 5. A hand thrown pitcher with brown glaze inside that is ascribed to the Skaruliai town horizon.

čio), užpildytas pilku – rudu smėliu su ryškesne melsvai pilko smėlio centrine dalimi. Be to, tirto ruožo ŠR dalyje identifikuotos naujai surasto *pilkapio 6* liekanos. Nors pilkapio sampilas ir pagrindo horizontai visiškai sunaikinti, tačiau pavyko atidengti nedidelį šio pilkapio griovio atkarpos fragmentą. Jis buvo maždaug 1,2 m ilgio ir iki 50–60 cm pločio bei 20–50 cm gylio (4 pav.). Abu jo galai sunaikinti vėlyvų perkasimų. Taip pat pastebėta, kad lyginant įžemio gruntą abipus pilkapio griovio aiškiai išsiskyrė tamsesnės spalvos vidinė pilkapio teritorija. Pilkapio skersmens iš atidengtų griovio liekanų nustatyti neįmanoma. Jokių archeologinių radinių šiame horizonte nebuvo rasta.

Skarulių miestelio horizontas. Tai labiausiai suardytas kultūrinis horizontas. Tirto ruožo ŠR ir centrinėje dalyse atidengtos 2 ūkinės duobės, užpildytos pilku, gausiai organikos prisotintu smėliu / žvyru. Jos yra apie 1,4–2,4 m skersmens ir beveik apskritimo formos, vertikaliame pjūvyje stačiasienės ir siekia iki 1,5–2,2 m gylį. Retkarčiais jose pasitaiko pavienių žiestų – apžiestų molinių indų šukių. Atidengtos ūkinės duobės datuojamos XIX a. viduriu – XX a. viduriu. Tyrimų metu taip pat atidengta dalis vėlyvo perkasimo, kuris buvo netaisyklingo ištęsto ovalo formos, apie 1,6x1 m dydžio. Vertikaliame pjūvyje duobė buvo dubens formos, su tolygiai nuolaidėjančiomis sienelėmis ir iki 45 cm gylio. Ji užpildyta tamsiai pilku organikos prisotintu smėliu, kurioje rasta daug porceliano lėkštučių duženų (3–4 indai) ir keletas apžiestų – žiestų indų šukių. Vėlyvas perkasimas datuojamas XX a. viduriu – pabaiga.

Tirtų perkasų viršutiniuose horizontuose (tamsiai pilkas žvyras) bei įvairiuose vėlyvuose perkasimuose ir ūkinėse duobėse surastos apie

207 buitinės keramikos šukės. Absoliuti jų dauguma (apie 5/6 viso kiekio) yra smulkios, maždaug 0,5–3 cm^2 dydžio. Stambesnių surasta tik kelios dešimtys (apie 1/8 viso kiekio). Dauguma šukių yra nuo žiestų indų (apie 3/4 viso kiekio), o apžiestų surasta gerokai mažiau (apie 1/4 viso kiekio). Sąlyginai mažai, lyginant su ankstesniais metais, aptikta juodosios keramikos indų šukių (apie 1/5 viso kiekio). Indų šukių sienelių storis svyruoja tarp 0,4–1,2 cm. Dažniausiai šukės yra pilkai rusvos ir tamsiai pilkos spalvos, tačiau pasitaikė ir rausvos spalvos. Be to, dalis žiestų juodosios keramikos šukių yra deformuotos karščio ir tapo akytos molio masės. Tai galėjo įvykti keramikos išdegimo metu nesukontroliavus temperatūros kilimo arba stambaus gaisro metu.

Kaip niekad anksčiau tyrinėtame plote surasta daug glazūruotų indų šukių (vidinė ir / ar išorinė pusė dengta žalsva, žalia, ruda, gelsva glazūra). Iš viso 59 vienetai. Tai kelių XIX a. pabaigos – XX a. vidurio ąsočių ir lėkščių fragmentai (5 pav.). Be to, įvairiuose vėlyvuosiuose suardymuose surasta pavienių fajansinių stambių lėkščių / dubenų šukių (2 vienetai) bei 4 porcelianinių arbatinių lėkštučių duženų (46 šukės). Pastarųjų vidus puoštas negausiais aukso spalvos augaliniais motyvais ar horizontaliomis linijomis (ant briaunos krašto). Šie indai pagaminti tarp 1890–1917 m. M. S. Kuznecovo bendrijai priklausiusioje porceliano–fajanso gamykloje Rygoje. Atsižvelgiant į ankstesnių tyrimų duomenis, galima drąsiai teigti, kad glazūruoti ir porcelianiniai indai nebuvo populiarūs šioje gyvenvietėje, tai patvirtina ir vietos gyventojų pasakojimai. Visos šios rūšies šukės surastos įvairiuose suardytuose pilko smėlio horizontuose ir vėlyvuose perkasimuose. Nors šie indai buvo pagaminti kiek anksčiau, tačiau tikėtina, kad jie buvo naudojami iki II Pasaulinio karo arba iki Skarulių miestelio sunaikinimo XX a. pabaigoje.

Sprendžiant pagal šiais ir ankstesniais metais surastas keraminių indų šukes, miestelio gyventojų buityje buvo naudojamos puodynės, ąsočiai, dubenys, lėkštės, lėkštutės bei puodeliai. Kaip ir įprasta tirtame plote vyravo indų sienelių fragmentai – 77 % (visų šukių kiekio), indų pakraštėlių fragmentų surasta 14,5 %, dugnelių – 8 %, ąsų / rankenėlių – mažiau nei 1 %. Visa apžiesta – žiesta buitinė keramika datuojama XIX a. pabaiga – XX a. viduriu ir priskiriama Skarulių miestelio horizontui.

Tirto ruožo ŠR dalyje suardytuose viršutiniuose horizontuose rasti 2 metaliniai dirbiniai: tai skirtingo dydžio švininės plombos (viena jų Lietuvos muitinės, su 1934 m. data), datuojamos XX a. 3–5 dešimtmečiais. Taip pat surastas sveikas mažas butelis su kamšteliu bei kelių žalsvo stiklo butelių duženos. Kadangi butelių sienelės nevienodo storio, o ir jų forma nėra idealiai lygi, juos galima preliminariai datuoti XX a. I puse. Be to, čia rastas 1 akmeninis radinys – į marmurą panašios uolienos gabalas šlifuotu paviršiumi (gal galąstuvas?).

Tyrimų metu neaptikta statybinės keramikos pavyzdžių (plytų, koklių, čerpių fragmentų). Tai leidžia teigti, kad tiriama vieta buvo atokiau nuo centrinės miestelio dalies, kur stovėjo gyvenamieji pastatai.

The investigation at the Skaruliai barrow site

In 2014, 82 m^2 were excavated during the investigation of the SE part of the Skaruliai barrow territory. Lithological layers connected with several archaeological objects were unearthed in the trench: Skaruliai town, barrow cemetery, and Stone Age settlement. A total of about 13

various-sized and shaped objects (pits and stains), two of which were called storage pits from the town of Skaruliai (mid-19th – mid-20th century). They were unearthed in the various lithological horizons and were almost round pits, roughly 1.4–2.4 m in diameter, with sheer walls in the vertical cross-section and a depth of up to 1.5–2.2 m. They were filled with grey, organic-rich sand / gravel. Isolated sherds of hand thrown or partly thrown clay vessels were encountered in them.

Less commonly identified traces of human economic activity, i.e. signs of ancient ploughing on the upper surface of a layer of brown sand, were unearthed in the central part of the excavated area. These were roughly regular, narrow perpendicular furrows cut by an ard and filled with charcoally grey sand (Fig. 1). They should be preliminarily dated to the second half of the 1st millennium BC.

The remains of two ditches from barrows 5 and 6 were unearthed in the central and NE parts of the excavated strip. The small ditch segments were up to 1–1.2 m long, 50–60 cm wide, and 20–50 cm deep, the ends having been destroyed by various later digging (Fig. 4). The barrow mounds and base horizons have been completely destroyed.

A cultural layer, up to 5–30 cm thick, from a Stone Age settlement was identified during the investigation (Fig. 2). About five per cent of the 45 flint finds discovered in it had been burnt or had cracked from heat. The flint finds had been produced from good quality grey flint and mainly consisted of various-sized flakes (about 77.8 % or 35 specimens), blades and blade pieces being only about 15.6 % (7 specimens). Two undetermined artefact fragments and one end scraper were also found (Fig. 3). The flint finds date to the Final Palaeolithic and are ascribable to the Swiderian culture.

The absolute majority of the roughly 207 sherds of household pottery discovered during the investigation are small, about 1–3 cm^2 in size, only tens of them being larger. All of the sherds are from partly thrown or hand thrown vessels; the absolute majority of the sherds (about 5/6 of the entire quantity) are small, roughly 0.5–3 cm^2 in size, only tens being larger. The majority of the sherds are from hand thrown vessels (about 3/4 of the entire quantity), partly thrown comprising a significantly smaller percentage (about 1/4 of the entire quantity). Relatively few, compared to previous years, sherds of blackware vessels were discovered (about 1/5 of the entire quantity). In addition, some of the hand thrown blackware sherds have been deformed from heat and become a porous clay mass. This could have occurred after failing to control the temperature increase during firing or due to a large fire. The walls of the vessels sherds are 0.4–1.2 cm thick.

In the excavated area, sherds of glazed vessels were found in greater numbers (a total of 59 sherds) than in any previous year. These were fragments of several late 19th – mid-20th-century pitchers and plates (Fig. 5). In addition, isolated sherds of large faience plates or bowls and fragments of four porcelain saucers were discovered in various disturbed modern layers. These latter were decorated inside with sparse golden floral designs or horizontal lines (at the rim). They had been manufactured between 1890 and 1917 by the porcelain and faience factory owned by the M. S. Kuznetsov Society in Rīga.